

Skizofrene geografier og Civile besættelser

Nanna Bjerre-Jepsen & Signe Sophie Bøggild

Der findes en collage (en såkaldt 'obduktion') i den hollandske arkitekt Rem Koolhaas' seneste bog *Content*.¹ Indrammet af 'bogstøtterne' Berlinmurens Fald og Muren/Sikkerhedshegnets opførelse på Vestbredden oprulles de sidste 15 års rumlige og samfundsmæssige udvikling. Denne rammesætning knytter en særlig forbindelse mellem stederne via to bygningsværker, der om nogle har præget vor tid.

For et par år siden, samtidig med at de første spadestik til Muren/Sikkerhedshegnet på Vestbredden blev taget, åbnede udstillingen *Territories* på udstillingsstedet Kunstwerke i det forhenværende Østberlin. Udstillingen har siden turneret rundt til New York, Rotterdam, Malmø, og senest kunne den opleves som dobbeltudstilling i Israel og Palæstina. Der synes at være god ræson i at lade udstillingen, der undersøger Vestbredden som arkitektonisk konstruktion, have premiere i Berlin. Tysklands genforenede hovedstad har ligesom Vestbredden historisk fungeret som en frontlinie, hvor grænsedragninger har stået til forhandling. Begge steder har arkitektur og planlægning været ledende aktører i udformningen af de rum, hvor politiske og territoriale magtkampe har ud-

spillet sig. Skønt Berlin-muren fysisk er nedrevet – en stor del af den blev som bekendt solgt som souvenirs – og således er fraværende fra det berlinske byrum, føles dens nærvær stadig på et affektivt plan. Fantomsmerterne af en immateriel mur kaster stadig skygger, der præger omgivelserne: Muren holder ikke op med at eksistere blot fordi man beslutter sig for fysisk at destruere den – skillelinjen eksisterer stadig mentalt for byens borgere og besøgende.

Territories 'premiere' i Berlin vakte yderligere virak, idet udstillingens kuratorer, den israelske arkitekt Eyal Weizman og kollegaen Rafi Segal, kort forinden havde fået forbud fra de israelske myndigheder mod at præsentere deres forskningsprojekt om bosættelsesarkitektur på Vestbredden, *A Civilian Occupation*, som Israels officielle bidrag ved UIAs (*Union Internationale des Architectes*) kongres i Berlin, juli 2002. Den israelske regerings censurering af rapporten blev en øjenåbnende påmindelse om arkitektur og planlægnings tætte forbindelse til det politiske. Publikationen delte den israelske arkitektstand mellem de, der betragtede deres erhverv som en ren æstetisk og formmæssig praksis, og de som ivrigt diskuterede arkitektfagets – og dermed *netop* æstetikken og

formgivningens – ufravigelige indlejring i politiske og etiske problematikker.

Territories' omdrejningspunkt var en analyse af Vestbredden som arkitektonisk konstruktion, men udstillingen omfattede også rumlige kortlægninger af andre frontlinier såsom Fristaden Christiania og Guantanamo Bay. Udstillingen viste overbevisende, hvorledes Vestbredden er et laboratorium for rumlige udviklinger med rækkevidde ud over den lokale kontekst. Dokumentationen af de rumlige forhold på Vestbredden peger således på urbane forskydninger, som vi også selv har del i.

Med baggrund i arkitektfaget anlægger Weizman nye perspektiver på Israel-Palæstina konflikten ved gennem kortlægninger at artikulere områdets geopolitiske situation og problemer. Hvor konflikten mellem israelere og palæstinensere ofte forstås som en konflikt mellem to fundamentalt forskellige og adskilte parter, formår Weizman at fremskrive en anden rumlig-politisk organisationsmodel, der undgår den bipolare politiks faldgruber. Følgelig handler hans projekt ikke om at tildele skyld, men om at bruge arkitektoniske analyser i en politisk kontekst for dermed at tage stilling til den urbane udvikling.

Weizmans kortlægninger blotlægger områdets planlægningsmæssige radikalitet som et arkiv over typologier for rumlige udviklinger i nutiden. Det er otte af disse typologier vi vil granske nærmere i denne artikel.

1 – Bosættelser

Civil besættelse

I hjertet af den israelsk-palæstinensiske konflikt lokaliserer Eyal Weizman en række omdrejningspunkter af strategisk, territorial og arkitektonisk karakter, dvs. praksisser, der administrerer rumlige forhold. Hans fokus er *arkitekturens rolle i politikken og politikken rolle i arkitekturen*, og den måde de to praksisser påvirker og supplerer hinanden.²

De israelske bosættelser, tilsyneladende ganske almindelige parcelhuskvarterer, har ifølge Weizman så vidtrækkende betydning i den israelsk-palæstinensiske konflikt, at de udgør en af de største trusler for freden. En af de mest effektive og subtile israelske forsvarsmekanismer er disse parcelhuse med deres tilsyneladende rolige forstadsidyl. Denne paradoksale observation sker på baggrund af Weizmans genealogiske undersøgelser af israelsk boligpolitik og dennes sammen-

1. Reklame for bosættelsen Emanuel "a faithful city in Israel", s. 90 i *Territories* (Franke, Anselm; Segal, Rafi & Weizman, Eyal) KW – institute for contemporary art, Berlin & Verlag der Buchhandlung Walter König, Köln, 2003

blanding med 'forsvarsstrategier'. Dermed oprulles historien om, hvordan civile boliger blev indlemmet i strategiske planer for at opretholde og tilegne sig land.

De israelske bosættelser tilbyder fortravlede familier fra Tel Aviv og Jerusalem idylliske boligområder samt lavere huslejemkostninger takket være generøse statslige bidrag til områderne. Salgsbrochurer refererer til den zionistiske pionerånd og lover et 'bibelsk landskab' med udsigt over pastorale olivenmarker, stenhuse og økologisk landbrug. Landskabet omdannes således til scenografi, men det er værd at bemærke, at den 'idylliske' udsigt skabes af de palæstinensiske bønder, som bosætterne er kommet for at erstatte.³

Ligesom korsfarernes fæstninger indtager bosættelserne bakke- eller bjergtoppe, mens palæstinenserne befinder sig på bjergskræningerne eller i dalen. Denne placering skaber udover udsigten også sikkerhed, da man som øverst beliggende har det 'optiske fortrin'. De israelske bosættelser udgør så at sige 'panoptiske forter' spredt ud over landskabet, hvorfra man i samme øjekast overvåger og frydes ved det hellige landskab.

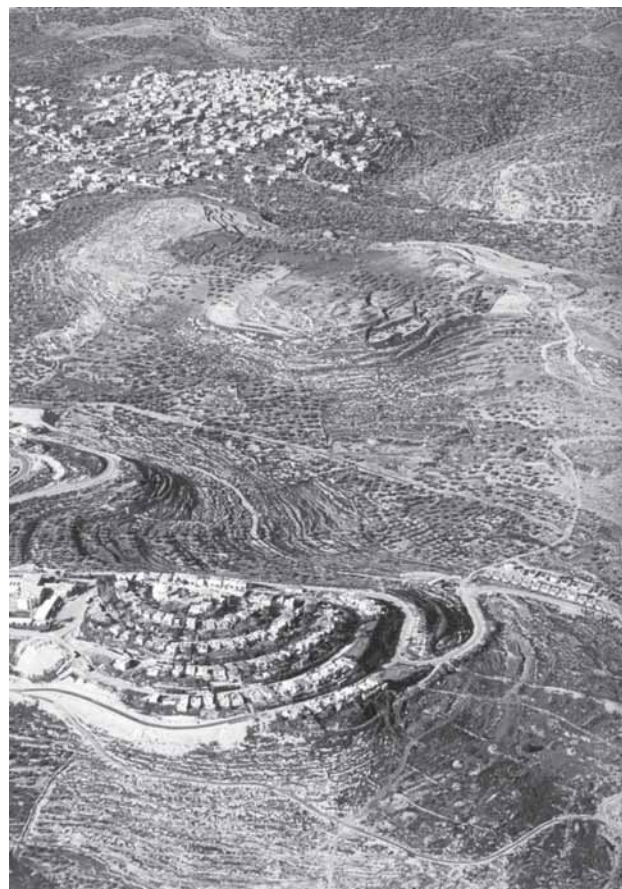
På denne måde inddrager den israelske hær, der administrerer området, de civile boliger i den overordnede forsvarsstrategi: For bosætterne er den smukke udsigt måske en attraktion, men deres blik udnyttes strategisk til at holde øje med palæstinenserne nedenfor. Bosættelsernes effekt på det landskab, der omgiver dem, rækker følgelig langt ud over, hvad man normalt forventer af et parcelhuskvarter. Besættelsen af Vestbredden konverteres til en *civil besættelse*, der ikke anvender militære midler, men bruger civile borgere i en militær agenda: Bosættelserne splitter territoriet op i et fragmenteret og løst sammenhængende kludetæppe, hvor fysisk tilstedeværelse, infrastruktur, synslinier og vandforsyning spiller en væsentlig rolle i den evige forhandling landskabet befinder sig i.

2 – Frontlinier

Militære strategier for boligpolitik

Den historiske sammenblanding af israelsk bolig- og forsvarspolitik kan på mange måder føres tilbage til en række begivenheder på Sinaihalvøen under Yom Kippur Krigen i 1973. Forinden havde Israels forsvarspolitik udelukkende baseret sig på principperne om et lineært forsvarsbolværk, der sammen med kontrollen over luftrummet kunne afgrænse Israel fra dets fjender.

Da den egyptiske hær den 6. oktober 1973 bogstavelig talt spulede det angiveligt ubrydelige forsvarsværk væk med vandkanoner brast denne strategi. Egypterne fortsatte tværs over Sinai, hvor de af frygt for israelske angreb stoppede for at grave en række østvendte skyttegrave. I mellemtiden var Ariel Sharon, daværende general i hæren og Likud-kandidat til det forestående valg, ved at bryde gennem Suezkanalen til Egypten. Han overhørte sin overordnede og politiske modstander Bar-Levs kommandoer, der beordrede ham en anden vej. Sharon fastholdt, at en sejrssikker metode måtte være: 'to fight a defensive battle the way it should be fought

2. Sammenstilling af to forskellige urbane logikker, den israelske og den palæstinensiske. (Franke, Anselm; Segal, Rafi & Weizman, Eyal) KW – institute for contemporary art, Berlin & Verlag der Buchhandlung Walter König, Köln, 2003.

– not on forward line but in depth. ”⁴ Idet Sharon krydsede kanalen fik han med assistance fra luftvåbnet etableret en angrebslinje, der indefros den egyptiske hær mellem to israelske fronter. Efterfølgende blev han folkehelt i Israel, hvilket havde stor indflydelse på hans videre karriere.

Efter valget i 1977 udpegedes Sharon til landbrugsminister med ansvar for bosættelserne, og han var ikke sen til at lancere en ny plan for bosættelser, der gjorde Vestbredden til et forsvarsområde, som skulle konsolidere Israels besættelse af området. Han samlede forsvars- og ekspansionspolitikens hovedindsats i civile boligområder som det netværk af strategisk placerede og internt forbundne udposter, der siden har spillet en afgørende rolle i Israels engagement på Vestbredden.

I Weizmans optik brugte Sharon: "Architecture as the continuation of war by other means."⁵ I de palæstinensiske områder fungerer de israelske bosættelser på én gang som buffer-zoner mod ekspansiv palæstinensisk urbanisering og som forsvarsposter for det israelske 'fastland.'

I de sidste par år har denne kombinerede forsvars- og boligpolitik taget en ny drejning. Hvor Sharon i 1970'erne var fortaler for punktvis forsvarsstrategier, synes han nu som premierminister at foretrække en kombineret forsvarspolitik, der både er organiseret som punkter og linier. Skønt bosættelserne stadig er en mærkesag for Sharon – trods løfter om rømninger af Gazastriben og måske endog fra selve Vestbredden – så fortsætter opførelsen af 'Sikkerhedshegnet/Muren' tidligere tiders lineære forsvarskonstruktioner. Således dannes en sammensat frontlinie, hvor kombinationen af bosættelser og Sikkerhedshegnet/Muren skaber et komplekst israelsk forsvarssystem – og en stadig større fragmentering af det palæstinensiske territorium.

3 – Kort

Camouflerede forhandlinger

Når territoriet opsplittes i adskilte zoner må det kort, der skal vise området selvsagt antage andre former end man er vant til. Strategisk placerede bosættelser producerer en geografi af zoner og enklaver, der fragmenterer landskabet så det ligner militære camouflage-mønstre.

Weizman påpeger, hvorledes kort og korttegning længe har været en national besættelse i Israel. Siden 1967, hvor Israel erobrede Vestbredden i forbindelse med Seksdagskrigssejren, har israelske teknokrater, ideologer og generaler været optaget af at tegne kort over Vestbredden. Som Weizman fremfører implicerer det at optegne kort også at bemestre et terræn: Jo større viden, des nemmere kontrol. Kartografien er således tæt forbundet med markering af ejerskab og politisk suverænitet og er langt fra en neutral beskrivelse, da den medvirker til at skabe den verden, den afbilder. Man kan f.eks. undlade at optegne visse landsbyer og følgelig fornægte indbyggernes eksistens og ret til området. Denne selektive kartografi (mis)bruges til at tjene ganske bestemte interesser – og skade andre.

Normalt er geopolitik en flad diskurs, der ikke tager højde for vertikale dimensioner, men i den særlige israelsk-palæstinensiske geografi er diskursen udvidet til det tredimensio-

3. 'Camouflagekort' der viser forskellige kontrol-zoner på Vestbredden (Franke, Anselm; Segal, Rafi & Weizman, Eyal) KW – institute for contemporary art, Berlin & Verlag der Buchhandlung Walter König, Köln, 2003.

nelle. Derved opstår tre zoner, der kan forhandles, hvilket gør en total separation yderst kompleks. Horisonten er blevet en politisk grænsedragning, der adskiller jordoverfladen fra himmel og undergrund.

Weizman viser, hvordan der er blevet dannet en ny måde til at aflæse territorier på Vestbredden, som hviler på en simpel logik: Det pågældende territorium udvides for at skabe flere mulige forhandlingszoner, idet luftrummet og undergrunden ligeledes inddrages i 'ejerskabs-diskursen'. Derved produceres en seksdimensional geografi med tre israelske og tre palæstinensiske zoner, der kan forhandles i det uendelige.

Gransker man som Weizman officielle kort over Vestbredden, viser de sig aldrig i stand til at bundfælde sig fuldstændig

4. Infrastrukturen har ligesom bebyggelserne to forskellige, men dog parallelle, logikker på Vestbredden. (Franke, Anselm; Segal, Rafi & Weizman, Eyal) KW – institute for contemporary art, Berlin & Verlag der Buchhandlung Walter König, Köln, 2003.

inden de igen modificeres, forhandles eller inddrages. Ironisk nok bibeholder den multidimensionale *kortlægning* det abstrakte *kortsentydige* autoritet og bruges som *argument* for at føre en bestemt slags politik. Lidt pessimistisk kan man sige, at territoriet er blevet kortlagt i stykker, og at kort derfor er ubrugelige – vildledende – i dette terræn. Modsat kan det dog hævdes, at kortets brogede kompleksitet potentielt bidrager til at producere en rumforståelse, der med større nøjagtighed afspejler territoriets natur end den gamle, flade kartografi.

4 – Punkter og Linier

Bevægelsens mange hastigheder

Som ovenstående har vist svarer kortene af Vestbredden til en række forskelligt kontrollerede områder på Vestbredden. Overgangen fra en fastlagt kontinuerlig grænsedragning til abrupte, adskilte zoner, der opdeles af vejposter og sikkerhedsbarrierer, skaber en geometri, som består af både punkter og linier – og af disses samspil.

Kartografisk ligger de israelske bosættelser spredt ud over terrænet som afgrænsede øer i fjendeland og forbindes med hinanden og det israelske territorium via et virvar af linier af veje, tunneler og broer. Disse linier bevirker samtidig, at det palæstinensiske område afskæres som en række isolerede punkter uden forbindelse til hinanden.

Kortets camouflagede karakter dannes af inddelingen i kontrolzoner. Der opereres således med fire former for territorier: israelske områder, israelsk kontrollerede områder, palæstinensiske områder, der er under israelsk overvågning, og rent palæstinensisk kontrollerede områder.

På *Territories*-udstillingen vistes også en anden undersøgelse fra Vestbredden, som skildrede de forskellige bevægelsesmønstre og hastigheder, der udvikles afhængig af, hvilken zone man bor i. Den italienske kunstner- og arkitektgruppe Multiplicity havde bedt to personer med henholdsvis israelsk og palæstinensisk baggrund om at krydse Vestbredden fra hver deres udgangspunkt. Multiplicity video-filmene de to rejser og malte deres varighed. Den israelske

rejsende gennemførte turen, der foregik på moderne motorveje uden megen trafik, på en god time. For palæstinenserne var oplevelsen en ganske anden. Turen på over otte timer foregik i en heftig vekslen mellem busser, taxier, kontrolposter og overskæringer, der måtte krydses til fods, m.m.

Denne åbenlyst forskellige tilgang og adgang til samme territorium understreger Weizmans observation af sammenblandingen mellem Første og Tredjeverdens zoner. Den evige opdeling af territoriet skaber nemlig:

a territorial ecosystem of externally alienated, internally homogenized enclaves that are located next to, within, above, or below each other.⁶

Camouflagekortet med dets punkter, linier og farvede opdelinger har en række rumlige konsekvenser, som skaber vidt forskellige vilkår for mennesker, der lever side om side i samme terræn – men ikke på samme territorium.

5 – Det Vertikales Politik

Skizofrene geografier

At dele det udelelige – at få flere bidder ud af kagen end dens faktiske størrelse – dette er utopien bag, hvad Weizman benævner *Det Vertikales Politik*. Som nævnt er det traditionelle, horisontale kort kommet til kort synkront med den israelsk/palæstinensiske konflikts optrapning. Den civile besættelse har tvedelt Vestbredden mellem vertikale og horisontale planer i en skizofren geografi, hvor to nationale geografier overlapper som porøse frontlinier ved siden af, over og under hinanden.

Hvor man imidlertid med al mulig, og umulig, organisering forsøger at holde de to grupper adskilte, så ændrer situationen sig på steder, hvor begge parter har interesse i samme område. Intetsteds har denne vertikale skizofreni vist sig så manisk som omkring epicentret i konflikten, Tempelbjerget/Haram al-Sharif i Jerusalem. Her adskiller få meter en af Jødedommens helligste steder, Grædemuren, der antages at være et levn fra Det Andet Tempel, fra Islams tredjehelligste pilgrimsmål, Al-Aqsa Moskeen og Klippe-moskeen.

Ved Camp David-forhandlingerne i juli 2000 udviklede daværende præsident Clinton et salomonisk forslag, der skulle give jøder og muslimer lige adgang til deres respektive helligdomme. Problemerne omkring det arabiske Østjeru-

5. Billede af fiktive broer og infrastruktur (Franke, Anselm; Segal, Rafi & Weizman, Eyal) KW – institute for contemporary art, Berlin & Verlag der Buchhandlung Walter König, Köln, 2003.

salem og det jødiske Vestjerusalem skulle løses vertikalt frem for horisontalt. Palæstinenserne skulle tildeles kontrol over og adgang til bjergets top med moskeerne, mens israelerne ville få suveræniteten over undergrunden og Grædemuren. Hvis denne løsning førtes ud i livet ville den resultere i en matrix af veje og tunneler, hvor hele 40 tunneler og 64 km mur skulle opdele Tempelbjerget, for at sikre begge parter suveræniteten. Enhver der har besøgt Jerusalem vil dog kunne forestille sig, hvordan den gamle bydel med dens mange helligdomme fuldstændig ville drukne i infrastruktur, hvis en sådan plan blev effektueret.

Det eneste parterne enedes om var da også at forkaste planen. Alligevel er den symptomatisk for proceduren i de israelsk-palæstinensiske forhandlinger og den rumlige 'logik', der præger området. Camp David-eksemplet illustrerer, hvordan man ikke længere opfatter området som ét *territorium*, men derimod som flere lagdelte *territorier*, der kan opdeles uendeligt og forhandles minutiøst. I dette lys synes det ironisk, at den efterfølgende fredsplan fik navnet 'Roadmap for Peace', for i et sådant lag- og opdelt territorielt system er en 'køreplan' et stærkt nødvendigt navigationsredskab.

For Weizman er en ting sikker: Opdelingen i volumener og territorier komplicerer situationen mere end den afklarer, og den undermineres af den levede virkelighed på stedet. Segregeringen producerer en geografi, hvor enhver klar grænsedragning mellem de to aspirerende nationalstater står til daglig forhandling.

Det er i forlængelse heraf interessant at bemærke, hvordan magtkampen om Jerusalem primært fremstilles som en konflikt mellem jøder og muslimer, mens de kristnes tilknytning til stedet så godt som aldrig gøres til et problem. Det kan virke som om, at spørgsmålet om de religiøse steder i Jerusalem polariseres til det ekstreme af jødiske israelere såvel som muslimske palæstinensere, og at dette måske gøres for at *forhindre*, at der nogensinde kan blive tale om sameksistens. Dette ville jo markere accepten af de 'Andre' og dermed en reduktion af ens egen tilknytning til stedet, som fra at være absolut ville blive opdelt. Følgelig instrumentaliseres religionen som et afvæbnende skjold i en kamp, der snarere handler om at fastholde sit eget territoriale herredømme, og forhindre andres ret til landet, end om egentligt teologiske spørgsmål. Endvidere er det vigtigt at holde sig for øje, at de to diaspora-folk, det israelske og det palæstinensiske, langt fra er homogene (nationale) fællesskaber, men derimod sammensat af en mængde etniske, religiøse og geografiske grupperinger.

6 – Historie og arkæologi

Kampen om oprindelsen går via Jerusalem

I Det Hellige Land er historien et af de mest forhandlede rum. Historien genfortælles i nutiden som en række *historier*, hvori konkrete, affektive, religiøse og mytiske niveauer blander sig. Vestbredden udgør således en palimpsest, hvor 5000 års omskiftelige historie gradvist har aflejret sig.

Weizman beskriver, hvorledes oprindelsesvidenskaben allerede blev en potent kampzone i 1800-tallet, da zionistiske pionerer ankom til området. Arkæologer fik hvervet at fremvise det 'oprindelige jødiske' landskab, der havde været forsømt gennem de ca. 2000 år Israel var i 'fremmede hænder.' Arkæologien blev en performativ aktivitet, der selektivt rensede territoriet for 'unødige' lag, mens den afdækkede det 'jødiske' landskab. Profetien om, at Gud tildelte jøderne landet bekræftes nemlig nemmest, når historien kan udpeges konkret.

I dag er der stadig høj status i at bo tæt på en lokalitet mærket af en bibelsk begivenhed og 'hebraisering' af stednavne bruges til at forankre en lokalitet som 'jødisk.' I bosættelser i Jerusalems omegn mærkes historiens og religionens vingesus særlig kraftigt. Visse steder håndhæves endnu en lov, der blev udstedt af det britiske protektorat, som påbød, at man af æstetisk-bevaringsmæssige grunde kun

byggede med den særlige Jerusalemsten, der er den stentype, størstedelen af Jerusalems historiske bygninger er udført i. Ifølge Weizman misbruges denne lov i dag til at legitimere Jerusalems ekspansion ind over Vestbredden. Da den Hellige Stad i princippet er uendelig, kan den ikke forhindres i at 'sprawle' og Jerusalemstenen bruges til at fundere israelske enklaver i og omkring Jerusalem. Jerusalemstenen anvendes således til at absorbere større og større bidder af Vestbredden samtidig med, at den afskærer palæstinenserne fra at udvide deres leve- og råderum.

Arkæologien skærer sig ind i de stridende tolkninger af historien og rokker ved skrāsikkerheden om, hvordan den bør udlægges. Dog, hvordan man end vender og drejer sagen, er to folks liv og skæbne foldet ind i hinanden, også historisk, på samme få km². Weizman mener, at man må forsøge en anden løsning end en deling af landet i to adskilte nationalstater. F.eks. bør man se på mulighederne for, at Jerusalem kan fungere som dobbelt hovedstad for israelere såvel som palæstinensere, så absurde geografier og arkæologiske bekræftelser af en privilegeret historisk Oprindelse kan undgås.

7 – Territoriale Øer

Enklavegeografier og realiserede utopier

Strategisk placerede bosættelser var en vigtig forudsætning for, at den israelske statsdannelse overhovedet fandt sted i 1948. Siden zionistiske pionerers ankomst til området har bosættelserne spredt sig som territoriale 'øer' båret af utopien om at genskabe det 'jødiske' Israel. Jødiske bosættelsesenk-laver kilede sig således fysisk ind på Det Hellige Lands territorium.

Vestbredden er kronexemplet på en geografisk udvikling, hvor territoriale øer bryder terrænet i diskontinuerte fragmenter, der adskilles og forskanses gennem midlertidige grænsedragninger. Weizman karakteriserer denne ødannelse som et eksempel på vor tids realiserede utopi:

Islands are today's utopia realized – an archipelago of exclusivity, wrapped in fortification and engaging in entrepreneurial conflicts as the agents of the new martial law yet to come.⁷

Vestbreddens øer og realiserede utopi er dog tvunget til at relatere sig til andre lignende øer i et netværk, hvorved

6. Bosættelse. (Franke, Anselm; Segal, Rafi & Weizman, Eyal) KW – institute for contemporary art, Berlin & Verlag der Buchhandlung Walter König, Köln, 2003.

frontlinier som tidligere nævnt bestandig produceres og forhandles.

Systematiseringen af bosættelser på Vestbredden minder på mange måder om den amerikanske middelklasses tilbagetrækning fra byerne i *gated communities*. Gated communities-logikken producerer en knivskarp kontrast mellem de moderne, israelske bosættelsers parcelhuse og de 'primitive' palæstinensiske landsbyer, der omgiver dem: Bosættelsernes ulastelige røde tage minder om et euro-amerikansk *suburbia*, mens palæstinensiske byer henleder tanker på præ-moderne bebyggelser. Weizman hævder, at israelerne har interesse i at opretholde denne kontrast og bevidst hindrer modernisering og urbanisering af de palæstinensiske områder.⁸

I kraft af landets ringe størrelse, fortættede bebyggelse og ustabilitet radikaliseres visse arkitektoniske tendenser. I forlængelse heraf markerer opførelsen af Muren/Sikkerhedshegnet måske det seneste eksempel på en urban udvikling, der følger logikken om gated communities. Adskillelsesbarrieren vil efterlade nogle hundrede tusinde palæstinensere på den israelske side, mens de israelske bosættelser og militære udposter, som ikke har kapacitet eller vilje til at flytte, fortsat vil eksistere som Israels *special security zones*. Dermed skabes en rumlig tilstand af dobbelt indhegning: I selvforsvar lukker bosættelserne sig forsætligt inde som defensiv øer i fjendeland, mens palæstinensiske bydannelse spærres inde udefra for at forhindre deres ekspansion.

8 – Urbicide

Negativ planlægning

Weizmans analyser forsøger at opfinde et nyt vokabular, der er fleksibelt nok til at beskrive rumlige forskydninger i forhold til et konkret konfliktområde. Dermed lægger han sig i kølvandet på de senere års arkitektoniske forskning og debat, hvor det ofte har været fremført, at en række mutationsprocesser påvirker såvel urbane miljøers rumlige former som de kategorier, vi har anvendt til at begribe disse med. På Vestbredden følger disse forskydninger oxymeronets form: besættelse bliver civil, mens arkitektur og planlægning forsætligt bliver defensiv eller destruktiv. Denne bevidste brug af arkitektur beskriver Weizman som *negativ eller svag planlægning*.

Arkitekter og planlæggere fra Vestbredden arbejder i det israelske militærapparats tjeneste, og ekspertise og erfaringer udveksles mellem disse og militæret. Planlægning og arkitektur er således lige så vigtige våben i kampen om territoriet som tanken og maskingeværet, deres inkubationstiden er blot længere, men effekten er muligvis også mere sejlivet og dybdegående.

Den mest radikale form for negativ planlægning karakteriserer Weizman som *urbicide*.⁹

Hans hovedeksempel herpå er den palæstinensiske flygtningelejr Jenin, hvor et tæt bebygget område på 200x250 m² i april 2002 jævnedes med jorden af køretøjer bestyret af bykyndige ingeniørtropper. Jenins *urbicide* var et forsøg på at undertvinge befolkningen gennem omformningen af dens beboelsesområde. Manøvren har næsten historisk reference til Haussmanns ombygning af Paris, hvor brede

7. Billede af israelsk bosættelse lige ved siden af en palæstinensisk lejr i *A Civilian Occupation* (eds) Segal, Rafi & Weizman, Eyal, Babel & Verso, Tel Aviv & London, 2003.

boulevarder skulle forhindre civil ulydighed. I Jenin forvandlede gyder til alléer for at tanks kunne have manøvrerum, mens huse, elektricitet, kloakering mv. blev jævnet med jorden for at ødelægge beboernes muligheder for organisation og urban modernitet.

Skønt Weizmans analytiske inddrager talrige faglige forhold har arkitekten i Weizmans øjne et særligt ansvar som formgiver og – analytiker – heri ligger hans professionelle og etiske ansvar. Gennem arkitektens fagkyndige briller kan Jenin's *urbicide* f.eks. gennemskues som mere end en kaotisk destruktion af et antal huse og afdækkes som en intenderet, politisk byplanlægning.

Vestbredden som laboratorium for Fremtidens By

Weizmans kalejdoskopiske kortlægninger af de rum, der løbende skabes på Vestbredden udviser en større sensibilitet og kompleksitet i forståelsen af Israel-Palæstina konflikten end mange andre forsøg på at forstå situationen i området. En af Weizmans analysers styrker er, at han som israelsk arkitekt selv er indlejret i de strukturer, der kritiseres. Med alle de risici det indebærer, f.eks. vanskeliggørelsen af hans egen praksis i Israel, står han som kritiker ikke *udenfor*, men netop *indenfor*, ligesom han besidder insiderens viden om fagets rutiner, praksisser og konsekvenser. Dette tillader ham at kritisere Ariel Sharons planlægningsmæssige 'oeuvre,' ikke som en politisk opponenter, men som én israelsk arkitekt, der vurderer en kollegas værk.

Selvom Weizman til en vis grad tager parti i konflikten er det ikke med moralens strenge pegefinger løftet. I stedet er han optaget af en 'etisk spørgen' til fagets praksis og involvering i politiske dagsordner. Hans kritik griber i egen barm i stedet for at tage *afstand*, og dermed opmuntrer han andre arkitekter og planlæggere til at foretage en tilsvarende selvransagelse: "Hvad er min rolle? Hvilke effekter har min praksis?" Immanent i analyserne findes altså en opfordring til, at arkitekter og planlæggere er sig deres professions ansvar bevidst, og at de forsøger at bruge denne bevidsthed på steder, hvor der måtte være brug for det.

Endvidere udfordrer Weizman arkitektens position ved at forvente, at dennes praksis besidder en høj grad af specificitet i sted og tid. Weizman bidrager med artiklen "The Evil Architects Do" til Rem Koolhaas' publikation *Content* (som jo på dansk meget sigende kan oversættes til *Indhold*), og her vender Weizman i høj grad tilbage til analysen af *form*.

The point I am trying to make by analyzing the territory of the West Bank is that form matters and it must be brought to the forefront of the political discussion. I think that for too long the people that are dealing with the political and economic aspects of architecture have been neglecting form, and concentrating on abstract processes and forces. I try to use statistics as little as I can – there is nothing wrong with statistics as such – but for the purposes of architectural and territorial research it has tended to divert attention away from form.¹⁰

Weizman ønsker altså ikke at negligere formen, ligesom hans projekt heller ikke skal opfattes som en *'learning from the West Bank'*, forstået som en strandhugst efter 'cutting-

edge' designkoncepter, der kan implementeres andre steder. I stedet mener han, at man mere minutiøst bør fokusere på den formmæssige analyse, hvilket på visse punkter sætter ham i opposition til en af arkitekturens største personligheder i samtiden, Rem Koolhaas. Som Weizman selv udtrykker det:

We are describing something which is grave, which is a crime that has to be addressed on site. Koolhaas' attitude implies that you cannot resist capitalist forces, but must accept and play with them. The methods that we were working with so well during the nineties can no longer be applied now, at least not in our case. Now, it seems that a different sensibility and a different degree of responsibility is called for in architecture.¹¹

Weizman vil med sine rigeerøse aflæsninger af territoriet generere en dynamisk kortlægnings-proces, der i tæt dialog med sit genstandsfelt og dets løbende forskydninger formulerer nye rumlige og arkitektoniske koncepter og perspektiver. Men trods hans insistens på *formens* betydning mener vi, at man med rette kan betegne hans projekt som fokuseret på *formationer*, forstået som rumlige systemer og relationer indenfor en given kontekst, snarere end på *form* i den modernistiske betydning af studiet af autonome og homogene arkitektoniske objekter uafhængig af kontekst. Via analysen af formationer produceres et af de vigtigste og mest omdiskuterede indlæg i senere års forsøg på at udforme et nyt vokabular, hvormed man mere adækvat kan beskrive, håndtere og forstå komplekse urbane situationer.

Weizman kritiserer den brug af statistikker og diagrammer, som Koolhaas om nogen har været eksponent for, og som mange yngre arkitekter har fulgt op på gennem de sidste årtier.¹² Interessant nok mistede Koolhaas sin 'tiltro' til arkitektonisk *form* på en studietur til Berlin i 1971, hvilket han har beskrevet i essayet "Field Trip A (A) MEMOIR (First and Last...)" fra bogen *S,M,L,XL*. Her undersøger han Berlinmuren som arkitektur, men hvor han forinden havde forestillet sig 'die Mauer' som: "a neat, modern Wailing Wall", oplevede han imidlertid:

On the same level of negative revelation, the wall also, in my eyes, made a total mockery of any of the emerging attempts to link *form* to *meaning* in a regressive chain-and-ball relationship(...)I would never again believe in form as the primary vessel of meaning.¹³

Berlinmuren viste sig for Koolhaas, ligesom Muren/Sikkerhedshegnet under opførelse på Vestbredden er det for Weizman, som alt andet end en arkitektonisk konstruktion med en klart defineret funktion. I stedet oplevede han en frontlinie, der stod til forhandling. Skønt Koolhaas ofte, bl.a. af Weizman, kritiseres for at være for ukritisk og for blot at acceptere 'markedskræfternes kyniske spil,' markerede hans undersøgelser af Berlin Muren begyndelsen på et kritisk projekt, han har fortsat lige siden.¹⁴

Koolhaas ankom til Berlin med en opsøret skepsis over for tidens tiltro til arkitektoniske utopier. I stedet søgte han en '*Learning from...*'-strategi som den Robert Venturi og Denise Scott Brown året efter (1972) skulle formulere i deres bog *Learning from Las Vegas*. Koolhaas beskriver selv sin søgen således:

instead of going to Mediterranean villas and Greek fishing villages to 'learn' (as most people did at that time), I decided to simply look at the Berlin Wall as Architecture, to document and interpret it, to see what the real power of architecture was.¹⁵

Hvor Koolhaas allerede fra de tidlige 1970'ere efter sit studie af Berlinmuren tager afstand fra *form* og tillægger dataindsamling, statistikker m.m. gradvis mere betydning, påpeger Weizman i dag som før omtalt vigtigheden af analysen af arkitektonisk form og rumlige *formationer*. Selvom de således følger forskellige metodiske veje, er afsættet for begge tilgange ikke desto mindre baseret på arkitekturens skæbnefællesskab med etik, politik og diverse magtkampe, ligesom de undersøger, hvad arkitektur kan være *på trods af* dette belastende slægtskab. Dertil kommer, at Koolhaas såvel som Weizman er forbeholden over for at løse politiske, sociale og nationale problemer udelukkende gennem arkitektur og planlægning.

Trods deres forskellige syn på vigtigheden af form mødes de måske alligevel på halvvejen, idet hverken Koolhaas eller Weizmans interesser bunder i en dikotomi mellem form og indhold og den binære logik, der følger heraf. Kunne det følgelig tænkes, at begges projekter netop involverer *form* og *indhold*, ikke som modpoler adskilt af en 'Berlin- eller Sikkerhedsmur,' men forstået som *relationen* mellem disse gennem en analytisk virksomhed af *formationer* og rumlige systemer anskuet i forhold til en given, specifik kontekst?

Frontlinier og Forhandlinger

Retter man blikket fremad, mod de urbane problemstillinger vi i dag står på tærsklen af, viser det sig, at styrken ved Weizmans studier af Vestbredden netop er, at de *både* er specifikke studier af en lokal territorial konflikt *også* samtidig producerer en *metode*, der vil kunne anvendes i andre tilfælde af urbane forhandlinger – det man kunne benævne *frontlinier*. Det er oplagt at forestille sig, at en af de tematikker, der i fremtiden vil dominere urbant arbejde netop er forhandlinger, velvillige eller påtvungne. De store tabula-rasa visioner, som også Koolhaas opponerede mod ved sit møde med Berlinmuren, synes at trække sig til fordel for en planlægningsmæssig forhandling, der tager afsæt i stedets iboende karaktertræk.¹⁶

Et af de mest spektakulære eksempler på denne tendens er Daniel Libeskind's vinderforslag til genopbygningen af 'Ground Zero' i New York. Her fremhæves ofte ideen om at lade grundens fundament, dens *bedrock*, forblive uberørt af det nye byggeri som en måde at respektere de traumatiserende begivenheder, der danner grundlaget for nybyggeriet. Hvad enten dette betragtes som en gestus af respekt for stedets historie eller som et forsøg på at fastholde dets 'historie' i en bestemt diskurs, er stedet og selve den byggemæssige proces uomtvistelig nødsaget til at forholde sig til det, der fandtes forinden. Libeskind's genopbygningsprojekt af Ground Zero og de aktuelle planer på Vestbredden, hvor der aktuelt tales om at afhænde bosættelser og overgive suveræniteten til palæstinenserne, peger på, at ethvert rum har en historie. Men modsat Libeskind's projekt viser Weizmans studier os, at et steds fundament aldrig er fundamentalt

eller stabilt. Man må således bestandig gentænke stedets fundament, dets *bedrock*, på ny i stedet for at fastholde en entydig forståelse af dette.

En lignende erkendelse, om end fra et noget andet perspektiv, synes planlæggere og arkitekter at være nået til i forbindelse med de omfattende renoveringer af 1960'ernes modernistiske boligområder. Hvor man i starten af denne proces, især i England og i USA, var tilbøjelig til at rive disse 'modernistiske rædselsmaskiner' ned, går man i dag anderledes til værks. Måske er det sådanne renoveringsprojekters gigantiske omfang, der spiller ind eller også skyldes udviklingen en fælles forståelse af, at urbane problemer ikke kan løses ved at rive bygninger ned. Hvorom alting er vægter et stort antal af disse regenereringsprojekter, f.eks. det danske *Kvarterløft*, dialogen med og mellem beboere, planlæggere og politikere. En proces, der ikke blot højner de arkitektoniske kvaliteter, men også i højere grad sikrer dette forehavendes succes.

Libeskind's prestigefulde og monumentale genopbygning af 'Ground Zero' og renoveringsprojekter à la Kvarterløft synes at indikere en generel drejning mod forhandlingsstrategier frem for løsningsforslag, der underkender fortiden. Måske vil den kommende tid kunne betegnes som en 'anti tabula-rasa'-tid, der med assistance fra 'fødselshjælpere' som Weizman, der viser omfanget af interesser ethvert sted uvægerlig besidder, vil udvise større sensibilitet over for stedets heterogenitet, dets *formationer*, for herigennem at forsøge at løse stedets problemer i dialog med dets fortid frem for at undervurdere dennes betydning?

Nanna Bjerre-Jepsen, MA
Afdeling for Kunsthistorie, KU,
og tilknyttet designbureauet NORD
som freelance researcher
nannabjerre@mail.dk

Signe Sophie Bøggild, MA
Afdeling for Kunsthistorie, KU
signeboeggild@hotmail.com

Noter

1. Rem Koolhaas: *Content* Taschen, Köln, 2004, s. 240 – 251.
2. I en af sine seneste artikler om den yderligere forværring af konflikten på Vestbredden, i Rem Koolhaas' bog *Content*, kommenterer Weizman, at det burde være muligt at stille arkitekter for Menneskerettighedsdomstolen i Haag som følge af den rolle deres arkitektur spiller i konfliktområder. Eyal Weizman: "The Evil Architects Do" i Koolhaas (2004), Op.cit., s. 60–63.
3. Selvom grundlæggelsen af Staten Israel markerede en tilbagevenden til stedet, kan man nok ikke sige, at den jødiske religion og kultur efter holocaust definitivt har besluttet sig for at afskaffe diaspora-kulturen, der er afgørende for den jødiske historie, religion og identitet. Diaspora-kulturen holdes til en vis grad i live via den såkaldte 'aliyah'- eller hjemkomst-lov, der sikrer alle Verdens jøder ret til 'at vende hjem' til Israel. Der opretholdes således en stærk retorik omkring de binære oppositioner ude/hjemme, fremmed/hjemvendt. Omvendt bruges stor energi på at knytte en historisk forbindelse mellem det bibelske Israel og Staten Israel – idet man lægger vægt på, at man er *et hjemvendt folk* fastholdes suveræniteten over nationalstaten.
4. *Territories – Builders, Warriors and Other Mythologies* (eds) Franke, Anselm; Segal, Rafi & Weizman, Eyal, Witte de With, Rotterdam & Verlag der Buchhandlung Walter König, Köln, 2004, s. 9.
5. *Ibid.*, s. 15.
6. *Territories* (eds) Franke, Anselm; Segal, Rafi & Weizman, Eyal KW – institute for contemporary art, Berlin & Verlag der Buchhandlung Walter König, Köln, 2003, s. 65.
7. *The Frontiers of Utopia and Other Facts on the Ground* (eds) Segal, Rafi & Weizman, Eyal, Malmö Konsthall, Malmö & Verlag der Buchhandlung Walter König, Köln, 2004, s. 4.
8. Adskillelsen udmøntes bl.a. i juridiske forskelle og den skarpe opdeling i adgang til infrastruktur, el, kloakering, telekommunikation, vand m.m.
9. Ordet tilskrives Sarajevos borgmester under Borgerkrigen, Bogdan Bodanovich, der også er arkitekt. Termen betegner det overlagte 'mord' på urbane områder, der bebos af andre kulturer. Se f.eks. Koolhaas (2004), Op.cit.
10. An Architektur (Produktion und Gebrauch gebauter Umwelt): "Interview Eyal Weizman", An Architektur 06, Berlin, dec. 2002, www.anarchitektur.com/aa06-weizman/interview%20english.html
11. *Ibid.*
12. Et aktuelt eksempel på denne operationalisering af data er de syv danske, yngre tegnestuer, der bidrog til udstillingen *Seven New Denmark* på Dansk Arkitektur Center 2004–2005, som var kurateret af Bruce Mau, Koolhaas samarbejdspartner på et af hans mest velkendte bogprojekter *S,M,L,XL*.
13. Rem Koolhaas: "Field Trip A (A) MEMOIR (First and Last...)" i *S,M,L,XL*, The Monacelli Press, New York, 1995, s. 227. I en samtale med kuratoren Hans Ulrich Obrist fortæller Kool-

haas videre om effekten af sit arbejde med Berlinmuren: "It also represented a first naked confrontation with the horrible, powerful side of architecture. I've been accused ever since of taking an a-moral or un-critical position, although personally I think that looking, interpreting, is in itself a very important step toward a critical position." Hans Ulrich Obrist: "Rem Koolhaas Cultivating Urban Emptiness" (interview med Koolhaas) http://www.artnode.se/artorbit/issue4/i_koolhaas/i_koolhaas.html

14. Således skriver han i indledningen til en af sine seneste publikationer, *Content*, om arkitekturen: "It embodies the lingering hope' – or vague memory of a hope – that shape, form, coherence could be imposed on the violent surf of information that washes over us daily." Koolhaas (2004), Op.cit., s. 20.
15. Koolhaas i Obrist, Op.Cit., http://www.artnode.se/artorbit/issue4/i_koolhaas/i_koolhaas.html
16. Følgelig bemærker Koolhaas om Berlinmurens nedrivning: "I've been appalled ever since that the first thing that disappeared after the wall fell was any trace of it. I think it is insane that such a critical part of memory has been erased, not by developers or commercial enterprises, but simply in the name of pure ideology really tragic." *Ibid.*

Litteratur

- AN ARCHITEKTUR (Produktion und Gebrauch gebauter Umwelt): "Interview Eyal Weizman", An Architektur 06, Berlin, dec. 2002, www.anarchitektur.com/aa06-weizman/interview%20english.html
- FRANKE, Anselm; Segal, Rafi & Weizman, Eyal (eds), *Territories* KW – institute for contemporary art, Berlin & Verlag der Buchhandlung Walter König, Köln, 2003
- FRANKE, Anselm; Segal, Rafi & Weizman, Eyal, Witte de With, (eds), *Territories – Builders, Warriors and Other Mythologies*, Rotterdam & Verlag der Buchhandlung Walter König, Köln, 2004
- KOOLHAAS, Rem: "Field Trip A (A) MEMOIR (First and Last...)" i *S,M,L,XL*, The Monacelli Press, New York, 1995
- KOOLHAAS, Rem: *Content* Taschen, Köln, 2004
- OBRIST, Hans Ulrich: "Rem Koolhaas Cultivating Urban Emptiness" (interview med Koolhaas) http://www.artnode.se/artorbit/issue4/i_koolhaas/i_koolhaas.html
- SEGAL, Rafi & Weizman, Eyal, Babel & Verso (eds), *A Civilian Occupation*, Tel Aviv & London, 2003

SEGAL, Rafi & Weizman, Eyal (eds), *The Frontiers of Utopia and Other Facts on the Ground*, Malmö Konsthall, Malmö & Verlag der Buchhandlung Walter König, Köln, 2004
SORKIN, Michael (eds): *The Next Jerusalem* the Monacelli Press, New York, 2002

English Summary

The article examines the controversial spatial analysis of the West Bank executed by the Israeli architect Eyal Weizman. The West Bank is conceived as an architectural project commissioned by Ariel Sharon and his peers as a civilian occupation with the aim of cementing the Israeli annexation of the territory. Even though Weizman's project is specifically concerned with the situation on the West Bank, his analysis nevertheless produces a catalogue of typologies of innovative spatial concepts involving not only architecture and planning but also history, geography, religion, politics etcetera. Thereby, he creates a new vocabulary to describe, understand and deal with general urban mutations that are taking place across the world. Although Weizman's architectural perspective on the West Bank escapes from the traps of a binary conception of the tense political situation, he emphasizes the importance of form and raises crucial ethical and political issues about the role of architecture and planning.

